

УДК 340.1

Степан Сливка
Національний університет
“Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права, психології та
інноваційної освіти
tfp2014@i.ua

ЕВРИСТИКА КАНОНІЧНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.095>

© Сливка С., 2022

У канонічно-правовій науці як галузі філософії права, спеціального вступу до неї актуальність починається з онтологічного витлумачення проблем проникливого споглядання метафізичного богослів'я. Ці проблеми виникають у практичному житті, потім заново починаються на лекційних заняттях, продовжуються на семінарських заняттях і не закінчуються у практичному житті. Контроль за якістю вирішення цих проблем здійснюють вибрані науки, зокрема духовна педагогіка. Педагогічну діяльність духовного контролю очолює Церква. Проникливе споглядання метафізичного богослів'я впливає із Священного Писання і Священного Передання. Це передані, онтологічні джерела богослів'я взагалі і канонічного права зокрема. Ідеться про теорію канонічного права, яку часто сприймають різноманітно.

Із тексту трактують відповідно до існуючих віросповідань. Насправді теорія канонічного права повинна бути єдиною так, як єдиною повинна бути земна Церква. Ідеться також про єдине розуміння правопорушення у праві, бо часто з приводу цього виникають дискусії. Очевидно, що проблема існує у людині, її морально-правовій ментальності, яка формується за допомогою духовної педагогіки.

Основний зміст *системного мислення* у канонічному праві зводиться до нескореності онтологічного духу у створенні єдиної, помісної Церкви на землі. Але кожна релігія, кожна конфесія вважає, що їхні методологічні засади в єдиній Церкві будуть основними, ведучими, визначальними. Системне мислення у цьому випадку передбачає єдність частин, утворення цілого, гештальту. Але увага приділяється не кожній окремій частині, а саме взаємодії між ними, зв'язку, єдності. Тому у такому мисленні існує приамат цілого над частинами, визнання суворої ієрархічності, полісистемності і т. д. Такі засади системного мислення не дають можливості глибоко вникнути у теорію канонічного права і сама канонічна система стає замкнутою, що не веде до прогресу, до природної синергетичності у вірі.

Ключові слова: евристика, канонічне право, духовна педагогіка, системне мислення, проблемне мислення, проникливе споглядання, знання, пізнання, творчість.

Постановка проблеми. Приступаючи до висвітлення проблем духовної педагогіки у правовому вихованні, починати потрібно з того, що канонічне право потребує проникливого споглядання,

здогадування, передчуття навколишнього світу. Це, фактично, використання діалектичного закону: від живого споглядання до абстрактного мислення. За допомогою цього закону дослідник може виявити метафізичні (екзистенціальні й трансцендентальні) парадигми канонічного права, які необхідні духовній педагогіці. В цьому полягає основний зміст канонічної евристики, де інноваційні процеси мають природно-надприродне обмеження.

Аналіз дослідження проблеми. Зв'язок духовної педагогіки з канонічним правом цікавить багатьох дослідників, але висвітлення цього зв'язку відбувається невпевнено. Для цього існують такі причини: згубний вплив атеїзму; не розуміння науки богослів'я і нехтування цією наукою; боязнь вникати у канонічно-правові проблеми з метою можливого порушення метафізичних догм та ін. Але у статті використано виданий автором підручник із канонічного права, досвід роботи на педагогічно-освітнянській ниві та енциклопедичні матеріали. Однак дослідження розглядуваної проблематики потребує інтенсивного продовження.

Мета статті. Розглядуваною темою автор намагається запровадити зв'язок канонічного права з педагогікою для майбутніх освітніх програм. Така потреба обґрунтована незадовільною криміногенною ситуацією, значним правопорушенням серед молоді.

Виклад основного матеріалу. Теорія означає “споглядання”. Нині про це майже забули. Як чисте споглядання розумів Аристотеля. Її смисл полягає ані у вченні, ані в системі, ані в іншому поясненні чи обґрунтуванні. Її смисл – це проникливе самоспоглядання як чисте розуміння, як тонке, оскільки воно в результаті розширеного огляду й особливості бачить більше, ніж наївне розглядування. Оскільки також у ній перебуває природна тенденція до системи, втім, тільки тенденція, її не треба попереджати про небезпеку впасти, подібно кінечному мисленню, в систему [2, с. 31]. Тобто, щоб висвітлити проникливе споглядання, треба вникнути у сутність філософського мислення.

В онтології виділяють два типи філософського мислення – її *системне мислення і проблемне мислення* [2, с. 30]. Під системою (від гр. – поєднання, утворення) розуміють сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системи можуть утворювати окремі тіла, явища, процеси, що вступають між собою у взаємодію, обмінюються енергією або речовиною, виконують спільні функції тощо; окремі думки, наукові положення, абстрактні об'єкти, між якими встановлені співвідношення, взаємозалежні, підпорядкування, послідовності, вивідності тощо. Для об'єктів, які характеризуються як система, найважливішими рисами є внутрішня роз'яснюваність та функціональна цілісність [4, с. 583]. Ми розглядаємо систему канонічного права, яка володіє переліченими характеристиками та властивостями.

Канонічне право розчленовано на різні релігії, конфесії, які мають спільні та відмінні особливості, підтримують один одного і не підтримують (в окремих випадках), мають свої структурні елементи, прямують переважно до одної мети і т. д. На основі таких спільних та відмінних понять, наукових положень існує функціональна цілісність, яка продукує відповідне системне мислення у канонічному праві.

Отже, у вивченні канонічного права треба спочатку глибоко пізнати, дослідити частини, зокрема причини виникнення різних релігій, конфесій, їхній зміст, а потім пізнавати ціле – єдину Церкву. Однак у цьому процесі зароджується *проблемне мислення*.

Проблема (від гр. – задача, утруднення) – клас завдань, що потребують практичного вирішення в нестандартних умовах чи евристична ситуація, яка пов'язана з недозначимістю, можливістю альтернативних рішень. Коли знання виявляється несумісним саме із собою, проблема набуває форми антиномій і парадоксів. Вирішення наукової проблеми не просто розширює сферу знання, а й поглиблює його розуміння [4, с. 524]. Тобто у науці, зокрема канонічному праві, часто виникають

особливі питання, які потребують поглибленої уваги, додаткових знань. Ці питання створюють проблеми, які вирішуються розширенням і деталізацією наукової інформації, які за допомогою онтологічного мислення сприяють прийняттю оригінальної думки. Така ситуація сприяє зародженню проблемного мислення.

Проблемне мислення залишається в особливій опозиції до системного мислення, але саме тяжіє до того, аби стати системним. Це мислення проходить три фази: феноменологію, апоретику, теорію [2, с. 31].

Фаза феноменології проблемного мислення у канонічному праві зводиться до джерела віри. Людина повинна усвідомити те, чому її тягне до віри. Адже вона – образ Божий, і дивний (феноменологічний) атрактер притягує її до подоби Божої. Головне феноменологічному проблемному мисленню не відкинути онтологічних засад, а зрозуміти онтологічну сутність появи людини на світ, сприймати світ крізь призму канонічного права, дію природних і надприродних законів – через чуття, почуття, а не через інтелектуальні затруднення.

Однак людина, володіючи розумом, свобідною волею, так чи інакше вдається до спроб інтелектуального вирішення проблем у канонічному праві і часто бере участь у суперечливих міркуваннях. Такі міркування здебільшого неминуче призводять до безвихідного становища, які утворюють апорії.

Апорія (від гр. – безвихідне становище, непорозуміння) – це форма вираження суперечності між спостереженням явищ та їх мисленевою рефлексією. Зазначені суперечності фігурують у вигляді несумісності висновків, які випливають із чуттєвого досвіду, із тими, що є продуктами теоретичного аналізу свого досвіду [4, с. 34]. Апоретика як наука твердить, що суперечності у міркуванні можна перебороти. Головне, щоб не приймати поспішних і поверхневих рішень. Адже існують об'єктивні причини у світових явищах і поняттях, про які треба знати і ретельно аналізувати з межею недопущення парадоксів. Для цього існує теорія споглядання.

Канонічно-правова теорія споглядання більше тяжіє до емпіричного занурення пізнання в ньому, численність і теоретичність є протилежними процесами, проте в канонічному праві існує інша демаркація. Переборка досвідом замінюється думками святих апостолів, визнаних пророків, святих отців, Вселенських соборів. Потрібно, щоб емпіричність відповідала цим твердженням.

У канонічно-правовій науці актуальність починається з онтологічного витлумачення проблем проникливого споглядання як цілісного осягнення метафізичного богослів'я. Людина лише приймає на віру ту чи іншу метафізичну теорію споглядання, що є початковою теорією. Навіть помітним абстрактним мисленням ми не можемо дійти абсолютної істинності. Пояснення такого стану міститься у надприродному, ірраціональному вимірі. Загалом проблемне мислення і системне мислення можуть доповнювати один одного, якщо дотримуватися метафізичної методології, на якій сформоване канонічне право. Узагальненням цих процесів займається *проникливе споглядання*.

Для глибшого розуміння *проникливого споглядання* канонічного права необхідно використовувати відповідні інноваційні технології, які допустимі у богослів'я. Видається, що такою інноваційною технологією є евристична пруденція у трьох вимірах: ордологічному, екзистенціальному і трансцендентальному.

Евристика (від гр. – знаходжу) – це: 1) у Давній Греції спеціальний метод навчання за допомогою навідних питань або шляхом колективного вирішення проблем; 2) сукупність логічних прийомів і методичних правил теоретичного дослідження та розшукування істини; 3) продуктивне творче мислення; спеціальний розділ науки про мислення [1, с. 282]. Основним завданням евристики є створення моделей пошуку нового вирішення завдань. Це комплексна галузь знань, що об'єднує ряд розділів філософії, психології, кібернетики, лінгвістики, теорії інформації та ін. Центральне місце в ній посідає психологія творчого мислення, яка досліджує механізми розв'язання різних проблемних ситуацій [4, с. 183]. Евристика є мистецтвом винаходу, керівництвом до того, як методичним шля-

хом знаходити нове; як принцип навчання багаторазового представлення у сучасній педагогіці [5, с. 522]. Для канонічного права не всі властивості евристики є дієвими, оскільки йдеться лише про пізнання утвореного, а не творення нового у каноністиці.

Розуміння евристики повинно впливати із таких понять, як “образ Божий”, “подоба Божа”, “знання”, “пізнання”, “творчість”. Поставимо собі питання: що може бути евристичного у образі Божім? Адже вся “евристика” вже закладена у людині в момент створення її, бо вона – образ Божий. Далі йде евристична онтологічна дія – жити для Бога. Кожна людина розуміє цю тезу по своєму, але це розуміння зводиться до того, що образ Божий повинен набувати подоби Божої, земної святості. Цьому допомагають такі основні евристичні елементи: *знання, пізнання, творчість*.

Знання – це володіння досвідом і розумінням, які є правильними і в суб’єктивному, і в об’єктивному відношеннях і на основі яких можна побудувати судження і висновки, які видаються достатньо надійними, для того, щоб розглядати як значення [5, с. 165]. Знати канонічне право означає набути відомостей із Священного Писання, Священного Передання, праць святих отців, рішень Вселенських Соборів та ін. Щоб набути такої інформації, треба час, досвід і умілого наставника – Церкву. Тут немає місця для вільнодумства, але є засвоєння онтологічних догм, які не місять альтернативи.

Пізнання – це процес переживання, аналізу і узагальнення вже існуючого воно, як правило, здійснюється через об’єктивацію – поділ світу на частини, об’єкти, оскільки пізнавати буття зразу загалом неможливо – така специфіка нашого мислення. Істинне пізнання ніколи не зациклюється на окремих об’єктах як абстракціях буття поза їхнім зв’язком [3, с. 277, 278]. Пізнання найбільше пов’язано з евристикою, оскільки має місце відкриття для себе чогось нового або забутого старого. У пізнанні можуть бути евристичні здогадування, що потребують подальших конкретних досліджень. Але у пізнанні відкриття не належать будь-якій людині. Це результат діяння творіння Всесвіту, а людина лише емоційно виявляє закономірні процеси, явища, які є потрібними для її життєдіяльності, але вона не здогадувалася про їх існування. У канонічному праві таких явищ багато, оскільки в них міститься природна істина, яку людина постійно шукає. Процес пізнання притаманний людині протягом всього життя, що потребує постійного заглиблення. Навіть один і той самий текст із Священного Писання людина евристично поглиблює і знаходить там для себе нове, що сприяє цікавим висновкам.

Творчість – це діяльність, в якій здійснюється поява принципово новою у людській культурі. Творчість в житті особистості – це завжди розвиток процесу і результатів попередньої творчості. Це означає, що творчість завжди перебуває у пізнанні як своєї фундаментальної передумови [3, с. 277]. Людині як Божому образу притаманне евристичне мислення, мета, вона володіє природними задатками, творчими здібностями, талантом, даром, має схильності до пошуку, задуму, новаторства, інновацій тощо. Така обдарованість, геніальні ідеї мають евристичні здатності для осяяння своїх результатів, оригінальності, неповторності, унікальності й обґрунтування. Однак зауважимо, що людина не може творити нічого онтологічного, буттєвого, а творить тільки деонтологічне, яке називають культурою, здобутки якої продиктовані практичними життєвими потребами.

Виконання професійних, соціальних, побутових обов’язків забов’язують людину проявляти фантазію, розвивати уяву, тобто не виконувати механічно свої онтологічні обов’язки. Адже цивілізаційні процеси штовхають людину на пошук нових цінностей, ніби примушуючи її на евристичну діяльність на всесторонню творчість.

Канонічне право має відношення як до духовної, так і до фізичної діяльності людини. Але онтологічна спрямованість духовності забезпечує й онтологічну фізичну дію, що підкреслює наявність трансцендентальності та екзистенціальності пріоритетів над ордологічними, а також цілісність Всесвіту у багатовимірному просторі. Тому людина інтенсивно бажає формувати свій спосіб життя у гармонійному світі. Цьому бажанню заважають злі сили, які провокують людину пе-

ретворювати цивілізаційний світ за своїми законами, нехтуючи при цьому природними законами, особливо природною методологією у творчій діяльності.

Таким чином, людина вимушена долати кордони між двома світами: духовним і матеріальним. До духовного світу запрошують сили добра, а до матеріального спонукають сили зла, ставлячи відповідні пастки, тенета. Тому людина потребує допомоги, щоб розібратися у своїх обов'язках творчої діяльності. А сутність вибору зводиться до того, що творчість людини повинна здійснюватися в межах норм канонічного права, тоді з'явиться місце для евристики.

Висновки. Отже, евристика канонічного права є неминучою у елементарній моралі, екзистенціалах і трансцендентностях. Ці норми не є раз і назавжди існуючими, незмінними чи застиглими на весь період історії земного життя людини – вони індивідуальні і розраховані на творчість, нові результати. Звідси й душевні, духовні відкриття, можливо і винаходи, індивідуальне виконання законів добра, які містяться у канонічному праві. В результаті такої канонічно-правової творчості духовна й душевна сили перемагають зло. Без канонічно-правових, подвижницьких інновацій перемагати злі наміри неможливо. Фактично в цьому й полягає творча краса, мистецтво у канонічному праві, виправдання Божої надії на онтологічне продовження світу. Для цього треба утворювати нові духовно-моральні цінності. Таке новаторство потребує концентрацій духовних сил, емоцій, почуттів, інтелекту, уяви, фантазії і т. д. Але, щоб творити нове, треба змінитися самому. Зокрема, канонічне право допомагає людині онтологічно аналізувати світ, бачити його гармонійність, таємничість, синергетичність, а не жити звичними побутовими штампами. Треба бачити світ завжди в новелах, віднаходити приховані закономірності, тобто твердо виконувати закон Божий, що означає жити для Бога. Такий підхід забезпечуватиме значне зниження ювінальної злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 964 с.
2. Стружевський В. Онтологія / пер з пол. К. Новікової. Київ : Дух і Література, Інститут релігійних наук св. Тони Аквінського, 2014. 312 с.
3. Философская антропология : словарь / под ред. Н. Хамитова. Київ : КНТ, 2011. 472 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 744 с.
5. Філософський словарь: Основан Г. Шмидтом. 22-е, нове, переработ. изд. / под. ред. Г Шишхофора; общ. ред. В. А. Малинина. Москва : Республика, 2003. 575 с.

REFERENCES

1. Slovnyk inshomovnykh sliv [*Dictionary of foreign words*] (1985). / za red. O. S. Melnychuka Kyiv : Holovna redaktsiia URE. 964 p.
2. Struzhevskiy, V. (2014). *Ontolohiia [Ontology]* / per z pol. K. Novikovoi. Kyiv : Dukh i Literatura, Instytut relihiinykh nauk sv. Tony Akvinskoho. 312 p.
3. Fylosofskaia antropolohiia [*Philosophical anthropology*] : slovar (2011) / pod riad. N. Khamytova. Kyiv : KNT, 472 s.
4. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [*Philosophical encyclopedic dictionary*] (2002) / za riad. V. I. Shynkaruka. Kyiv : Abrys, 744 s.
5. Filosofskiy slovar [*Philosophical dictionary*] : Osnovan H. Shmydtom. (2003). 22-e, nove, pererabot. yzd. / pod. riad. H Shyshchkofofa ; obshch. riad. V. A. Malynyna. Moskva : Respublika. 575 s.

Дата надходження: 08.08.2022 р.

Stepan Slyvka

Lviv Polytechnic National University,

Doctor of Law, Professor,

Professor of the Department of Theory and

Philosophy of Law and

Constitutionalism Institute of Law, Psychology and Innovative Studies

tfp2014@i.ua

HEURISTICS OF CANON LAW: PROBLEMS OF SPIRITUAL PEDAGOGY

In canon law as a branch of philosophy of law, a special introduction to it, the relevance begins with the ontological interpretation of the problems of insightful contemplation of metaphysical theology. These problems arise in practical life, then begin again in lectures, continue in seminars and do not end in practical life. The quality of solving these problems is controlled by selected sciences, in particular spiritual pedagogy. The pedagogical activity of spiritual control is headed by the Church. Insight into metaphysical theology stems from Scripture and Sacred Tradition. These are traditions, ontological sources of theology in general and canon law in particular. This is a theory of canon law, which is often perceived in various ways.

From the text interpreting in accordance with existing religions. In fact, the theory of canon law must be as unique as the earthly Church. It is also about a common understanding of the offense in law, which is often debated. Obviously, the problem exists in man, his moral and legal mentality, which is formed through spiritual pedagogy.

The main content of systematic thinking in canon law is reduced to the indomitability of the ontological spirit in the creation of a single, local Church on earth. But every religion, every denomination believes that their methodological principles in a single Church will be the main, leading, determining. Systemic thinking, in this case involves the unity of parts, the formation of the whole, the gestalt. But the focus is not on each individual part, but on the interaction between them, the connection, the unity. Therefore, in such thinking there is a primacy of the whole over the parts, the recognition of strict hierarchy, polysystemicity, etc. Such principles of systemic thinking do not allow a deep insight into the theory of canon law and the canonical system itself becomes closed, which does not lead to progress, to the natural synergy in faith.

Key words: heuristics, canon law, spiritual pedagogy, systemic thinking, problem thinking, insightful contemplation, knowledge, cognition, creativity.